

Türlerin Adlandırılması

güzel, mavi bir dağ kuşuna adlarını vermemeleri uzun zamandır rastlanmayan şereflerden.

Bugünlerde yeni tür

keşifleri omurgasızlardan çıkıyor. Bir başka deyişle, hâlâ adınızı bilimin aydınlık yapraklarına yazdırabilirsiniz ama ancak halkın "haşarat" deyip geçtiği küçük sevimsiz canlıların ardına sığınarak... İşin tek umut verici yanı, en azından şimdilik etrafta sersemce dolaşan bu türden çok canlı oluşu. Terry Erwin adında kendini işine adanmış bir araştırmacı, tropik yağmur ormanlarından topladığı sayısız karınca, böcek ve diğer canlılarla, dünyada eskiden zannedildiği gibi 1,5 milyon değil, çoğu adlandırılmayı bekleyen "haşarattan" ibaret yaklaşık 30 milyon tür olduğunu gösterdi. Bu bulgu, adlandırma meraklıları için uçsuz bucaksız bir alan vaat ediyor. Erwin sırf kendi uzmanlık alanı olan yer böceklerinin *Agra* cinsine dahil 1500 adlandırılmamış türe sahip. Bunlardan birine *Agra vation* (İng. Aggravation: beter etme) diğereine *Agra phobia* (Lat. boşluk korkusu) adını yakıştırmış. Bir meslektaşısı Arnold Menke, sevinçli bir cins keşfine *Aha* (işte!) adını takmış. Bu cinsin üyesi, ilk türün adı da *Aha ha*. Menke, uzmanı olduğu ve halihazırda 8000 türü bilinen eşekarlarının yeni bir türünü keşfettiğinde bunu "*Ohno: Yeni bir Eşekarısı Türü*" (İng. Oh no: yo hayır) başlıklı bir makaleyle tanıtmış. Arnold Menke'nin ad verdiği türler arasında bir sinek, *Draculoides bramstokeri* (Bram Stoker: İngiliz Yazar)

adında bir örümcek, müziksel çağrışımlı cins *Trombicula*'ya ait iki tür olan *doremi* ve *fasolla*'ya da rastlamak olası.

Yeni bir türe ad vermek tabii ki ciddi bir iş ve bu işin kuralları Uluslararası Zoolojik Adlandırma Yasası'nın 338 sayfasını doldurabiliyor. Fakat işin özü, İsveçli botanist Carolus Linnaeus'un 1750'lerde ortaya koyduğu basit sistemden ibaret. Her canlının bir adı ve soyadı olması: hangi gruba dahil olduğunu gösteren bir cins adı ve grubun diğer üyelerinden ayrılmasını sağlayan bir tür adı. Bu adlar çoğunlukla Latince

Meslek olarak zoologluğu seçenler çoğunlukla bunu, ebeveynlerinin mesleklerinin kendilerine sağlayacağı dünyevi faydaların az ve umut kırıcı cinsten olacağını altını çizerek belirtmiş olmalarına rağmen yaparlar. Aksi gibi aile büyükleri hep de haklıdır... Bunun ilk ipucunu, fakültenizin çay ocağında oturmuş kahvenizi yudumlararken bir meslektaşınızın gelip hüzün ve gururun birbirine karıştığı bir edayla, "adımı taşıyan iki bokböceği bir de bit var" deyişle alırsınız. Bu, herhangi bir ananın oğluya gurur duyarak anlatabileceği cinsten bir başarı mıdır?

Zoologlar camiasında ölümsüzlük, yeni bir türe bir meslektaşınızın adını verişiyile erişilebilen bir mertebedir. Ama kimi zaman bu durum sevinçten çok tatlı bir hüzün bırakabiliyor. Entomolog May Berenbaum, bulduğu yeni bir türün örneğini Smithsonian Enstitüsü'ndeki bir uzmana iletirken içini endişe kaplamış: "Berenbaum'un Danaburnu adını taşıyan bir türün literatüre geçmesi isteyeceğim son şey!.." Bilim adamlarının bir ceylan veya söz gelimi

veya Yunanca seçiliyorlarsa da Linnaeus'un niyeti, Avrupa merkezci bir isimlendirme emperyalizmi türetmek değildi. Tek niyeti, tüm bilim adamlarını, belli bir tür adı kullanmaya ikna edip, farklı yerel adlandırmaların yaratacağı bilgi kirliliğini önlemektir.

Linnaeus'un adlandırma sisteminde hâlâ farklı kültürlerle mâl olmuş sözcüklere yeterince yer var. Menke ve meslektaşı David Vincent iki yeni tür eşekarasını, Yıldız Savaşları filminden ünlü iki uzaylının şerefine *Polemistus chewbacca* ve *P. yoda* olarak adlandırmışlar. Aynı şekilde, ünlü müzisyen Frank Zappa'ya ithaf edilmiş *Zappa confluentus* (İng. confluent: suyuna giden) adında bir balığa, Ninja Kaplumbağaların şerefine *Ninjemys* adlı bir fosil kaplumbağa cinsine ve Godzilla'ya ithaf edilmiş kabuklu cinsi *Godzillius*'a rastlamak mümkün. Bazı bilim adamları da anlamının çözülmesi güç adlar uyduruyorlar. Bulmaca gibi adlar bu-

lup meslektaşlarının merakla kıvranmalarını izlemekten zevk alıyor gibiler. Neal Evenhuis, bir sinek türüne *Brachyanax thelestrephones* adını takmış. Bu ad, "küçük meme ucu burucu" gibi bir ahlama geliyor. Evenhuis, adın sineğin antenleriyle bir ilgisi olduğunu savlıyorsa da bulmacanın çözümü sır özelliğini koruyor.

Dicrotendipes thanatogratus sineğinin adı, İngilizce "dead" (ölü) ve "grateful" (hoş) sözcüklerinin Yunanca karşıtlarından oluşturulmuş ve aynı zamanda kendini adanmış bir Deadhead (ünlü Hippi topluluğu Grateful Dead hayranlarına takılan ad) olan bilim adamı tarafından 1987 yılında konmuş. Eşek şakası olarak tanımlanabilecek adlandırmalara da rastlanıyor. Söz gelimi *Dinohyus holland*, Carnegie Müzesinin müdürü, güve ve kelebekler konusunda yazan popüler bilim yazarı W.J. Holland'a ithaf edilmiş, nesli tükenmiş bir böcek türü. Ancak Holland'ın bazı düşmanları olmalı; çünkü, bu ad "Holland berbat bir domuzdur" anlamı taşıyor.

Bazı bilim adamları bu türden laubali adlandırmalara tepki duyuyorlar. Bir defasında, asansörden inerken karşılaştığı bir meslektaşı Menke'ye, eskiden bilimsel dergi editörüken asla bu türden adlandırmalara izin vermediğini söylemiş. Menke, bu tip tepkileri espri anlayışı yoksunluğuyla itham ediyor ve kınıyor. Uzun saçları yakasının ardından sarkan, gri sakalı birbirine karışmış bizim Menke'ye benzer bilim adamları tüm iş hayatlarını mikroskop üstüne eğilmiş olarak geçiriyorlar. Onların görevi, neredeyse benzer türleri vücut ayrıntılarına dayanarak birbirinden ayırmak. Diğerleri bir eşekarasının suratındaki "clypeus" veya atsineğinin gerisindeki "epandrium" dan habersiz yaşıyorlar. Bu insanların verdiği isimler bazen sade ve işlevsel de olabiliyor: *longicornis* (uzun anten) veya *megacephalus* (iri, şişkin kafalı) gibi...

Bu değerli bilim insanlarının buluşları saygın bilimsel dergilerde, topu topu üç veya dört heyecansız atıfta bulunulmak üzere yayınlanıyor.

Taksonomistler kimi zaman romantizmin de etkisi altında kalmış gibi görünüyorlar. İngiliz entomolog George Kirkadly'nin verdiği adlar arasında *Peggichisme* (İng. Peggy kiss me: Peggy öp beni), *Polychisme*, *Dolichisme* ve *Ochisme* yer alıyor. Bir başkası, Carl Heinrich, bilimsel adlandırmalar yoluyla bütün bir aşk öyküsünü anlatmayı başarmış. 1923'te, bulunduğu yeni bir cinse muhtemelen sevdiği bir kadının adından yola çıkarak *Gretchena* adını takmış. İzleyen makalelerde bu cinse dahil türlerle verdiği adlar ise şöyle: *Gretchena delicatana* (zarif), *G. dulciana* (tatlı), *G. amatana* (seviilen) ve *G. concubitana* (sahip olunan). Son makaledeki ise biraz hazin: *Gretchena deludana* (aldatılmış).

Bilim adamlarının da eninde sonunda türlerin en bahtsız *Homo sapiens* olduğu düşünüldüğünde bu anlatılanları doğal karşılamaktan başka bir şey gelmiyor elden. Zaten Linnaeus da insan aklanan muzurluğa eğilimli olduğunu fark ettiğinden, taksonomi sistemini biyoloji alemine uyum ve düzen getirmek üzere ortaya koymuştu. Yine de, düzenin kurucusu bu bilim adamının adlandırdığı ilk türlerden birine *Chaos chaos* (kaos kaos) ismini yakıştırdığını söylemeden geçmeyelim...

Conniff R., *Smithsonian*, Aralık 1996
Çeviri: Özgür Kurtuluş